

A pedagógiai képességek fejlesztésének lehetőségei a négyéves tanítóképzésben

A felsőoktatás szükségszerű korszerűsítése a tanítóképzés tartalmi és strukturális megújítását is sürgette. A közoktatás kihívásainak eleget téve, a négyéves képzés keretében az általános tanítói feladatok ellátása mellett a választott műveltségi területekre való felkészítést is felvállalta. E képzési formában résztvevő hallgatók először 1999-ben kaptak diplomát.

A képzés időarányának növekedése ellenére is a hallgatók heti óraszámja magas, az óraterhelés megoszlása aránytalan. Az 1–4. félévekben zsúfolódik össze az elméleti tárgyak azon köre, melyek az általános műveltséget, illetve a tanítói munka gyakorlatát alapozzák meg. A képzési idő második szakaszában a speciális pszichológiai és pedagógiai tárgyak mellett nagyobb hangsúlyt kap a műveltségi területek célirányos fejlesztése és a többszintű gyakorlat.

A tanítóvá válás szempontjából lényeges pedagógiai képességek fejlesztésében az elméleti tárgyak és a többszintű gyakorlatok tartalma és követelménye mintegy előrevetíti, hogy az általános, sokrétű képességfejlesztés a képzésben töltött idő növekedésével egyre inkább a speciális pedagógiai képességek irányába halad.

A képességek fejlesztésekor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a képzés során milyen motiválási kultúrával sikerül a szakma iránt a figyelem és érdeklődés felkeltése, mely a tanulásra való készletet mellett aktivizálhatja a hallgatókat. Ez különösen fontos akkor, amikor nyilvánvaló tény, hogy a főiskolai hallgatók töredékénél szerepel életcélként a tanítói hivatás, reálisan felismerve a túlképzés, alulképzés, a társadalmi presztízs stb. kérdését.

Az elméleti tárgyak többsége a négyéves képzés első félévében alapozó jellegű. Így a pszichológia bevezető, a neveléstörténet problémátörténeti, szemléletformáló, a beszédművelés és könyvtárhasználati ismeretek a tanítói munka alapfeltételei, a magyar nyelvtan, irodalom és matematika oktatása ezen a szinten a középiskolai ismeretek rendszerezése és pótlása, a készségtárgyak (rajz, ének, testnevelés) a készségfejlesztés és szintrehozás szerepét töltik be.

A 2–6. félév a tanítói szakma elméleti alapjainak rendszerezett, strukturált közvetítése és számonkérése. A 3., illetve a 4. félévben szigorlatot tesznek filozófiatörténetből, pszichológiából és pedagógiából. Ezekre épül a speciális területeket érintő, a pedagógiai munka tudatosságát és eredményességét segítő tantárgyi körök, a személyiségfejlesztési zavarok pszichológiája, a differenciált nevelés, az alkalmazott pedagógia és civilizációtörténet. Az elméleti tárgyak oktatásának a szakmaiság szempontjából igen jelentős területe a tantárgypedagógiák folyamatos, célirányos, osztályra és tantárgyra orientált módszertani felkészítése. E félévekben kerül sor a műveltségi területek szerinti, az 1–6. osztályra való gyakorlatot megalapozó elméleti ismeretek közvetítése is.

A 3 és 4 éves képzésben érvényes gyakorlati formák és időtartamok közötti eltérés nem számottevő. A különböző formák – egyéni gyakorlat, csoportos tanítási gyakorlat, külső iskolai gyakorlat – kezdete a négyéves képzésben későbbre kerül, de időtartama megegyezik a hároméves képzés gyakorlatának időkeretével. A későbbi kezdés összefüggést mutat az elméleti tárgyak képzési helyével (pl. pedagógiát csak a második félévtől tanulnak a hallgatók). A képzési idő a nyolcadik félévében az összefüggő tanítási gyakorlat idejét megduplázza, vagyis két hónapra növelte. E félévben kell teljesíteni az önálló szakok (kommunikátor, könyvtár) gyakorlatát is.

A pedagógiai képességek fejlesztése szempontjából sajátos tárgy a csoportos pedagógiai gyakorlat. Óraszámja 1–6. félév során – lebegtetett helyen – 30 óra, a 8. félévben 14 óra. E képzési forma a tantervi ajánlás szerint többféle alternatívát kínál, melyek célmeghatározásukban, tartalmukban és formájukban eltérőek lehetnek. A tanárok szakképzettségének megfelelően lehet: személyiségfejlesztő, ön- és társismereti tréning, esetmegbeszélő, pályaaorientációs pedagógiai képesség-

geket fejlesztő csoport. Főiskolánkon az első szakaszban többnyire ön- és társismereti, illetve pedagógiai képességfejlesztő csoportként működnek, míg a lezáró 8. félévben esetmegbeszélő csoportként, amely a 2 hónapos összefüggő tanítási gyakorlat tapasztalatait dolgozza fel.

A pedagógiai gyakorlat sajátos tapasztalatszerzési színtere az egyéni érdeklődés szerint kötelezően, illetve egyénileg választható fakultatív tárgyak köre. Tanszékünk család-, gyermek- és ifjúságvédelem, drámapedagógia és a tehetséggondozás programját hirdeti meg.

A képességek fejlesztésében a tantervi háló struktúrája előrevetíti, hogy az 1–2. félév általános képességfejlesztése fokozatosan eltolódik a pedagógiai képességek fejlesztésének speciálisabb irányába, s itt az elméleti és gyakorlati tárgyak vélhetően erősítik és tudatosítják egymás hatását. Mivel minden képességben integráltnak jelennek meg az egyén ismeretei, tevékenységi jártasságai, készségei és problémahelyzetben való gyakorlottsága, ezért szükséges a sokféle képességfejlesztő tartalmi ismeret és a készség fejlesztésének biztosítása.

A pedagógusi képességek kiemelt fejlesztési területei

Kognitív képességrendszer – információkezelő képesség, mely segít a tantárgyak oktatása során nyújtott új információk vételében, feldolgozásában, szelekciójában, kódolásában, tárolásában. A kognitív képességrendszer a megismerési, kognitív kommunikációs, gondolkodási és tanulási képességek komplex rendszere, melyben az egyes képességek közötti kölcsönös viszony elfogadása mellett a tanulási képesség kialakulásában az előző három előfeltétel is.

A **megismerési képesség** szaktárgyakban való továbbfejlesztése, az érvényes és érvénytelen gondolatok, realitások, hipotézisek, vélemények, fikciók stb. megkülönböztetésének felismerése és alkalmazása az első félév alapozó tárgyaiban, majd a speciálisan tanítóképzésre jellemző tantárgyakban folytatódik. A megismerési képességek fejlesztése – figyelem, megfigyelési, helyzetelemző, problémamegoldó és a logikai képességek – az elméleti tárgyakban való fejlesztése mellett az egyéni gyakorlatok megfigyelési feladataival tudatosá válhat, s a csoportos, majd az egyéni és összefüggő gyakorlat során a tanítói munka elengedhetetlen feltételeként jelenik meg.

A **kommunikációs képességek** fejlesztése során a helyes beszéd- és artikulációs gyakorlatoktól kiindulva, a nyelvtani ismeretek feldolgozásával és tudatos alkalmazásával, a formalizált kommunikációval jutnak el a hallgatók a szaknyelv tudatos használatáig (pl. pszichológiai, pedagógiai, tantárgypedagógiai szaknyelv), az összefüggő szöveg önálló kifejtéséig.

A gondolkodási képességek fejlesztése a művelési képességekkel, kombinatív képességekkel, döntési képességekkel és az alkotóképességekkel valósul meg. Ennek fejlesztésében különösen az 1–6. félév elméleti tárgyai fontosak. Kiemelt szerepe van a természettudományi tantárgycsoportnak, és a pedagógiai munka során, a tanító képességfejlesztő feladatainak tudatosítását megalapozó pszichológiai és pedagógiai szakismereteknek. E folyamatot segíti a gyakorlati munka különböző szintű feladatainak (célirányos megfigyelés, hospitálás, órávezetés) teljesítése.

A tanulási képességek fejlesztése során segíteni kell a hallgatókat abban, hogy a lehetséges tanulási módokat, típusait megismerjék, majd kiválasszák és alkalmazzák a tanulási hatékonyság szempontjából legsikeresebb formát.

Szociális képességrendszer – segítő életmódra nevelés kivitelezése, melyben az aktuális érdekek és érzelmek játszanak jelentős szerepet.

Az egyén szociális viselkedése a szociális képességek kiépülésétől és a kreativitásától függ. A kivitelezésnél a szociális kommunikáció képességével, másfelől a négy szociális érdeket érvényesítő képességével – segítség, együttműködés, versengés, vezetés – valósul meg.

A szociális képességek fejlesztése, érdekérvényesítés és konfliktuskezelés felismerése, melynek az előbb említett négy alapesete létezik – versengés-érdektükköztetés, vezetés-érdektükköztes, együttműködés-érdekegyeztetés, segítség-érdektükköztes – melyek mindegyike a konfliktuskezeléssel hozható összefüggésbe. E képesség fejlesztése a tanítási gyakorlatokra való felkészülés, tanórai munka szervezése és irányítása, valamint a tanórai tevékenység elemzése folyamatában jól nyomon követhető.

Az egyén önérvényesítését szolgáló személyes képességrendszerek – a személyiség explicit és implicit szabályrendszere, amelyek alapján az egészséges és kulturált életmód szerveződik, ame-

lyekben a motívumoknak, szokásoknak, mintáknak, ismereteknek és készségeknek fontos szerepe van.

Legfontosabb képességek: önkiszolgálási képességek (önellátás, befogadás, önkifejezés), szuverenitás és önvédelmi képességek (egészségvédő, identitásvédő képesség), önreflexív képességek (önértékelő, önmegismerő, önfeljesztő képességek). Ezen képességek kialakításában a 30, illetve 14 órás csoportos pedagógiai gyakorlat szerepe meghatározó. A tréningcsoportokban különösen fejlesztő az önfeltárás, önfogadás, mások elfogadása, mások véleményének meghallgatása és elfogadása és a konfliktuskezelés technikájának elsajátítása.

Az elméleti alapozó szakasz, majd az elmélet és gyakorlat együttese és végül a gyakorlatban tölthető arányos növekedésével a képességek fejlesztésében azok az elemek erősödtek, melyek a tanítói munka gyakorlatában a sikeres munka feltételei. A képzési idő végére kialakult a pedagógiai képességrendszer alapja, a képzési idő első szakaszában végrehajtott, s az előzőekben jelzett célirányos képességfejlesztés. E szakasz jellemzői: a szakmai ismeretek tudatos alkalmazásának képessége, a pedagógiai folyamat egészének és részének együttlátása, a tanulási tevékenység szervezésének képessége (tanulásiirányítás, szabad idő, differenciált nevelés), improvizálás, értékpreferáció, döntésképesség.

Összegezve: A négyéves képzés sajátossága, hogy felvállalja a sokszínűséget és a másság érvényesítését, ugyanakkor célirányos, továbbépíthető pedagógiai képességfejlesztést vetít előre. Ennek forrása részben a gyakorlati képzésben jelenik meg, mint nem sietős képességfejlesztő program, valamint az intézményen belül, már a képzési idő első szakaszában választható fakultáció, melynek sem időkeretét, sem tartalmát nem korlátozzák központi szabályozással.

A pedagógiai képesség folyamatos fejlesztésének igénye feltételezi a szükséges szakmai megújulást, melyet az intézmények által meghirdetett, a pedagógiai igényeket szolgáló akkreditált továbbképzések és szakképzések rendszere biztosít.

IRODALOM

- A négyéves „tanítói” szak programja, 1995. Szerkesztette: Bolloké Panyik Ilona, Hunyadi Györgyné, Budapest.
Nagy József: Nevelési kézikönyv, 1996. Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged.
Csapó Benő: Kognitív pedagógia, 1992. Akadémiai Kiadó, Budapest.
Aronson E.: A társas lény, 1994. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

JÓZSEF ISTVÁN

adjunktus

KE Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Főiskolai Kar

Kaposvár

Az eredményes munkahelyi beilleszkedés elméleti kérdései

Gyakori probléma, hogy a fiatal pedagógusok idő előtt elhagyják a pályát, s a végzettek nagy százaléka vagy meg sem próbálja az önálló oktató-nevelő munkát, vagy elkezdti ugyan, de szinte még „próbaidősként” pályát vált. Az okok között leggyakrabban az erkölcsi és anyagi megbecsülés hiányát véljük meglátni, tehát a hibát a társadalomban vagy éppen a pályaelhagyóban keressük, s nem vizsgáljuk meg tüzetesebben a munkahelyek és a szakmára felkészítő gyakorlólhelyek felelősségét.

Szinte közhely, hogy emberek ott tartózkodnak szívesen, ahol minden irányú pozitív komfortérzésük megfelelő, azaz jól érzik magukat. Így van ez a munkahelyen is; mind az egyén, mind az őt